

بسم الله الرحمن الرحيم

www.ketab.ir

حقوق معنوی آثار فرهنگی

موضوع:

حقوق: ۳۲ (فقه و حقوق: ۲۲۷)

گروه مخاطب:

- تخصصی (طلاب و دانشجویان)

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۱۹۵۲

مسلسل انتشار (چاپ اول و باز چاپ): ۴۹۷۴

نظرزاده، مرضیه، ۱۳۵۸ -

حقوق معنوی آثار فرهنگی از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران / مرضیه نظرزاده، - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۹۰.

[۲۵۲] ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۱۹۵۲) (فقه و حقوق: ۳۳۷. حقوق: ۳۲)

ISBN 978-964-09-0879-2 ۲۵۰۰ تومان

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

Marziyye Nazarzade. Intellectual properties of cultural opus in the view of shia fiqh and subjective right of Iran
ص. ع. به انگلیسی:

کتاب‌نامه: ص. [۲۳۵] - ۲۴۰: همچنین به صورت زیر نویس.

نمایه.

۱. مالکیت معنوی (فقه). ۲. حق مؤلف (فقه) ۳. مالکیت معنوی. ۴. فقه جعفری - قرن ۱۴. ۵. مسائل

مستحده. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم. مؤسسه بوستان کتاب. ب. عنوان.

۲۹۷/۳۷

BP ۱۹۸/۶ / م ۲ ن ۶

۱۳۹۰

حقوق معنوی آثار فرهنگی

از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران

مرضیه نظرزاده

بیتنا
۱۳۹۰

www.ketab.ir

حقوق معنوی آثار فرهنگی

از دیدگاه فقه امامیه و حقوق موضوعه ایران

• نویسنده: مرضیه نظرزاده

• ناشر: مؤسسه بوستان کتاب

(مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)

• لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

• نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۰ • شمارگان: ۱۰۰۰ • بهای: ۴۵۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفائیه)، ص ب ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۷-۷۷۴۲۱۵۵ شماره: ۷۷۴۲۱۵۴ تلفن بخش: ۷۷۴۴۲۴
- فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همکاری ۱۷۰ ناشر)
- فروشگاه شماره ۲: تهران، میدان فلسطین، خ طوس، کوچه تبریز، پلاک ۳۰، تلفن: ۸۸۹۵۶۹۲۲ - ۰۹۳۹۵۹۹۲۰۸۹
- فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه خراسان وضوی، تلفن: ۲۲۳۳۶۷۲
- فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۲۲۰۳۷
- فروشگاه شماره ۵: اصفهان، میدان انقلاب، جنب سینما ساحل، تلفن: ۲۲۲۱۷۱۲
- فروشگاه شماره ۶ (ویژه جوانان): قم، ابتدای خیابان شهدا، تلفن: ۷۸۳۷۱۰۲
- بخش پکتا (بخش کتب اسلامی و انسانی)، تهران، خ حافظ، نرسیده به چهار راه کالج، نبش کوچه بامشاد، تلفن: ۸۸۹۴۰۳۰۳

اطلاعات: شماره تماس: ۰۲۱-۸۸۹۵۶۹۲۲ • شماره فکس: ۰۲۱-۸۸۹۵۶۹۲۲ • شماره اینترنتی: www.bustaneketab.com • شماره پستی: ۱۱۳۱۵۵-۷

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: <http://www.bustaneketab.com>

با قدرانی از همکاری که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

• اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب: جواد آهنگر • سروراستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستار: حیدر کریمی • چکیده عربی: سهیله خانگی • چکیده انگلیسی: مریم خانگی • قیفا: مصطفی محفوظی • مسئول واحد حروف‌نگاری: احمد مؤمنی • حروف‌نگار: فاطمه حیدری‌نژاد • اصلاحات حروف‌نگاری: محبوبه اکبری، الهام قره‌گزلو و حسین محمدی • صفحه‌آرایی: عزیزه همتی و احمد مؤمنی • کارشناس و کنترل نمونه‌خوانی: محمدجواد مصطفوی • نمونه‌خوانی: علی میری و حمیدرضا خادمی‌نیا • بازخوانی نهایی متن: مرتضی عراقی • نظارت و کنترل آماده‌سازی: ولی قربانی • کنترل فنی صفحه‌آرایی: حسنعلی جعفری • کارشناس طراحی و گرافیک: مسعود نجابتی • طراح جلد: محمد ارزندی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی • اداره آماده‌سازی: حمید رضا تیموری • اداره چاپخانه: مسجد مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی.

فهرست مطالب

پیش‌گفتار ۱۳

فصل اول

جایگاه حقوق معنوی در حقوق ایران

مقدمه ۱۹

بخش اول: پیشینه تاریخی حقوق معنوی ۲۱

۱. پیشینه تاریخی حقوق معنوی در فرهنگ و تمدن اسلامی ۲۱

۲. پیشینه تاریخی حقوق معنوی در حقوق ایران ۲۷

الف) مرحله فقدان قوانین ۲۷

ب) مرحله تدوین قوانین ۲۹

بخش دوم: خصوصیات آثار مورد حمایت ۳۷

۱. محسوس بودن شکل اثر ۳۷

۲. اصیل بودن اثر ۳۸

مفهوم اصالت ۳۸

تفکیک اصالت از تازگی ۳۹

اصالت مطلق و اصالت نسبی ۴۰

۴۱	.....	۳. چاپ یا پخش یا نشر یا اجرای اثر برای نخستین بار در ایران
۴۳	.....	۴. مالیت داشتن اثر
۴۳	.....	۵. اعلان مشخصات
۴۴	.....	۶. ثبت اثر
۴۵	.....	بخش سوم: انواع آثار مورد حمایت
۴۵	.....	تألیف
۴۶	.....	مؤلف
۴۶	.....	تصنیف
۴۹	.....	۱. آثار نوشته
۵۰	.....	الف) آثار نوشته اصلی
۵۱	.....	ب) آثار نوشته فرعی (تبدیلی)
۵۱	.....	یک. اقتباس
۵۳	.....	دو. تصحیح
۵۳	.....	سه. تلخیص
۵۴	.....	چهار. به روز کردن
۵۴	.....	پنج. تفسیر
۵۴	.....	شش. ترجمه
۵۶	.....	۲. آثار سمعی و بصری
۵۶	.....	الف) اثر رادیویی
۵۷	.....	ب) اثر تلویزیونی
۶۱	.....	ج) اثر سینمایی
۶۳	.....	۳. اثر موسیقی و صوتی
۶۳	.....	الف) آهنگ یا ملودی

۶۴	.....	ب) وزن یا هارمونی
۶۴	.....	ج) مایه، دستگاه یا ریتم
۶۵	.....	تفکیک اثر موسیقی اولیه و ثانویه
۶۵	.....	تنظیم‌های موسیقی
۶۶	.....	واریاسیون
۶۶	.....	۴. اثر تجسمی
۶۸	.....	۵. اثر ابتکاری بر پایه فرهنگ عامه (فولکور)
۶۸	.....	۶. اثر فنی که جنبه ابداع و ابتکار داشته باشد
۷۰	.....	۷. اثر ترکیبی
۷۱	.....	خلاهای قانونی
۷۱	.....	الف) آثار شفاهی
۷۲	.....	ب) آثار غیر قابل حمایت
۷۳	.....	بخش چهارم: حقوق مالی پدیدآورنده
۷۳	.....	۱. اقسام حقوق مالی پدیدآورنده
۷۴	.....	یک. حق نشر و تکثیر
۷۶	.....	دو. حق عرضه و اجرا
۷۸	.....	سه. حق ترجمه
۷۹	.....	چهار. حق بهره مندی از پاداش و جایزه
۸۱	.....	پنج. حق اقتباس، تلخیص، تبدیل و گردآوری
۸۲	.....	۲. خصوصیات حقوق مالی پدیدآورنده
۸۲	.....	یک. انتقال پذیری
۸۳	.....	دو. موقت بودن
۸۳	.....	۱. نظریه طرفداران دائمی بودن

۸۳	۲. نظریه طرفداران موقت بودن
۸۵	بخش پنجم: حقوق اخلاقی پدیدآورنده
۸۵	۱. اقسام حقوق اخلاقی یا حقوق غیر مالی پدیدآورنده
۸۶	یک. حق افشای اثر
۸۹	دو. حق انتساب اثر
۹۳	سه. حق احترام به اثر
۹۵	چهار. حق رجوع
۹۶	۲. خصوصیات حقوق اخلاقی یا غیر مالی پدیدآورنده
۹۶	یک. انتقال ناپذیری
۹۹	دو. غیر موقت و دایمی بودن
۱۰۰	بخش ششم: استفاده منصفانه یا رایگان
۱۰۰	۱. نقل قول برای استفاده‌های علمی و آموزشی
۱۰۲	۲. تکثیر اثر با اهداف علمی و آموزشی
۱۰۳	۳. بهره‌برداری شخصی و خصوصی از اثر
۱۰۶	بخش هفتم: مدت حمایت
۱۰۷	۱. اثر مشترک
۱۰۷	۲. اثر سفارشی
۱۰۸	۳. اثر واگذار شده
۱۰۸	۴. اثر متعلق به شخص حقوقی
۱۱۰	بخش هشتم: ضمانت اجرایی حقوق معنوی
۱۱۰	۱. ضمانت اجرای کیفری
۱۱۳	الف: بررسی راه‌های تجاوز
۱۱۳	

۱۱۷	..... دو . تجاوز به حقوق اخلاقی
۱۲۰	..... ب : اشخاصی که می‌توانند شکایت کنند.
۱۲۱	..... ج : مراجع قضایی صالح برای رسیدگی
۱۲۴	..... ۲ . ضمانت اجرای مدنی

فصل دوم

مشروعیت حقوق معنوی در فقه امامیه

۱۳۱	..... مقدمه
۱۳۲	..... بخش اول: دلیل عقلی
۱۳۲	..... ۱ . تبیین دلیل عقلی
۱۳۴	..... ۲ . حکم عقل و حجیت آن
۱۴۱	..... بخش دوم: بنای عقلا
۱۴۱	..... ۱ . تبیین بنای عقلا
۱۴۴	..... ۲ . بنای عقلا و حجیت آن
۱۴۴	..... معنای لغوی و اصطلاحی سیره عقلا
۱۴۵	..... فرق سیره عقلا و دلیل عقل
۱۴۶	..... الف : اعتبار و حجیت سیره عقلایی غیر مستحدث
۱۴۶	..... ۱ . گرایش حجیت ذاتی سیره عقلا
۱۴۶	..... دلیل اول
۱۴۸	..... دلیل دوم
۱۵۰	..... ۲ . گرایش عقل
۱۵۱	..... ۳ . گرایش سنت
۱۵۲	..... نظریه اول، نظریه عدم ثبوت ردع

- ۱۵۳..... نظریه دوم، نظریه ثبوت عدم ردع
- ۱۵۳..... یک. عقل
- ۱۵۴..... دوم ظهور حالی
- ۱۵۵..... ب: اعتبار بنای عقلایی مستحدث
- ۱۵۶..... ۱. وجوه عام
- ۱۵۹..... ۲. وجوه خاص
- ۱۵۹..... یک. عقد بودن سیره عقلایی
- ۱۶۰..... دو. حاکی بودن سیره عقلایی از تحقق شرطی از شرایط صحت عقد معامله
- ۱۶۲..... سه. حاکی بودن سیره عقلایی از شرطی در ضمن عقد
- ۱۶۲..... چهار. شرط و عهد ابتدایی بودن سیره عقلایی
- ۱۶۳..... پنج. مصلحت داشتن سیره عقلایی برای نظام
- ۱۶۵..... بخش سوم: قاعده لاضرر
- ۱۶۵..... ۱. تبیین قاعده لاضرر
- ۱۶۶..... الف: شمول قاعده لاضرر بر احکام عدمی
- ۱۶۸..... ب: شمول قاعده لاضرر بر حقوق معنوی
- ۱۷۰..... ۲. قاعده لاضرر و حجیت آن
- ۱۷۰..... الف: قرآن
- ۱۷۲..... ب: سنت
- ۱۷۴..... ج: عقل
- ۱۷۴..... د: اجماع
- ۷۵..... بخش چهارم: حکم حکومتی
- ۷۵..... ۱. تبیین حکم حکومتی
- ۷۶..... ۲. حکم حکومتی و حجیت آن

۱۷۶	.....	حاکم اسلامی
۱۷۸	.....	تعریف حکم حکومتی
۱۷۹	.....	بررسی عناصر تعریف
۱۷۹	.....	فرمان
۱۷۹	.....	قانون
۱۸۰	.....	رهبری مشروع
۱۸۱	.....	حوزه مسائل اجتماعی
۱۸۲	.....	حق رهبری و رهبری
۱۸۳	.....	مصلحت
۱۸۳	.....	تعریف احکام اولیه و احکام ثانویه
۱۸۴	.....	تفاوت احکام حکومتی با احکام اولی
۱۸۶	.....	جایگاه و ضمانت اجرای احکام حکومتی
۱۸۷	.....	یک . جایگاه
۱۹۲	.....	دو. ضمانت اجرا
۱۹۲	.....	وجوب اطاعت
۱۹۴	.....	حرمت مخالفت و جواز تعزیر
۱۹۷	.....	نتیجه گیری
۱۹۹	.....	پیشنهاد

ضمائم

۲۰۵	.....	استفتانات
۲۰۵	.....	حضرت امام خمینی <small>علیه السلام</small>
۲۰۸	.....	آیه الله العظمی سیدعلی خامنه‌ای (دام ظلّه العالی)

۲۰۸	.....	آیه الله مکارم شیرازی (دام ظلّه العالی).
۲۱۳	.....	آیه الله جوادی آملی (دام ظلّه العالی).
۲۱۴	.....	آیه الله العظمی سید محمدصادق روحانی.
۲۱۶	.....	آیه الله العظمی حاج شیخ میرزا جواد تبریزی.
۲۱۶	.....	نظر چند تن از فقها.
۲۱۷	.....	حضرت آیه الله محمد امامی کاشانی.
۲۱۷	.....	حضرت آیه الله جعفر سبحانی.
۲۱۷	.....	حضرت آیه الله صافی گلپایگانی.
۲۲۰	.....	حضرت آیه الله محمد فاضل لنکرانی.
۲۲۰	.....	حضرت آیه الله سید محمد حسن مرعشی شوشتری.
۲۲۱	.....	حضرت آیه الله ناصر مکارم شیرازی.
۲۲۱	.....	حضرت آیه الله سید محمد موسوی بجنوردی.
۲۲۵	.....	قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان.
۲۲۵	.....	فصل یکم: تعاریف.
۲۲۶	.....	فصل دوم: حقوق پدید آورنده.
۲۲۸	.....	فصل سوم: مدت حمایت از حق پدید آورنده و حمایت های قانونی دیگر.
۲۳۰	.....	فصل چهارم: تخلفات و مجازات ها.
۲۳۲	.....	قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی.
۲۳۵	.....	کتاب نامه.
۲۴۱	.....	نمایه.
۲۴۳	.....	آیات.
۲۴۳	.....	روایات.
۲۴۴	.....	اعلام.
۲۴۶	.....	اصطلاحات و موضوعات.

﴿بِنِ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾^۱

نوع زندگی اجتماعی انسان و برخورداری از قدرت تفکر، از جمله ویژگی‌هایی است که انسان را در میان موجودات، برجسته و ممتاز ساخته است. آدمی از دیرباز بر آن بوده تا باورها و اندیشه‌هایش را از حصار ذهن آزاد کند و بنا انتقال آن به هم‌نوعانش، آنان را نیز به همراهی با خود فراخواند. او با موهبتی که خداوند متعال در وجودش به ودیعت نهاد، همواره در تلاش بوده است تا با کنار زدن فکرها و اسلوب‌های فرسوده و کهنه، اندیشه‌ها، اسلوب‌ها، آثار و ابزار جدیدی خلق کند. این است که انسان همواره در طول تاریخ در حال خلق و آفرینش و تألیف و ترکیب است. در قدیم نشر آثار فکری و فرهنگی بسیار محدود بود و چه بسا پدیدآورندگان توقع بهره‌برداری مالی از آثار خود را نداشتند؛ و از این رو حمایت قانونی از این گونه آثار هم چندان ضروری نمی‌نمود. ولی در جهان کنونی اوضاع به گونه دیگری است. حقوق معنوی که زاینده اندیشه و تفکر و هنر آدمی است، در عصر جدید اهمیت زیادی پیدا کرده است.

۱. قلم، آیه ۱: «بِنِ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ».

آثار فرهنگی، ادبی و هنری، و نیز اختراعاتها و اکتشاف‌های بشری که در هر کشور پدید می‌آیند، به سرعت و در کمترین زمان از طرق ارتباطی و رسانه‌های همگانی نو به کشورهای دیگر راه می‌یابند. تکنولوژی و شیوه‌های جدید تبادل اطلاعات، به ویژه ابزارهای الکترونیکی و بهره‌گیری از امکانات رایانه‌ای و ماهواره‌ای، انتقال پدیده‌های علمی و فنی و آفریده‌های فرهنگی را به سراسر جهان آسان کرده است. بر همین اساس، تعدی به حقوق پدیدآورندگان این آثار فزونی یافته و حقوق معنوی حساسیت بیشتری پیدا کرده و توجه قانون‌گذاران و زمامداران کشورها را بیش از پیش به خود جلب کرده است. قوانین مختلفی در کشورها برای حمایت از پدیدآورندگان آثار فکری به تصویب رسیده است.

در جهان امروز که عصر ارتباطات نام گرفته است، در پوشش تبادل‌های فرهنگی و علمی، مرزهای کشورها چندان به چشم نمی‌آیند و هم‌چون گذشته نیازی نیست که برای استفاده از مطالب یک کتاب، کاتبان و رونویسان بسیج شوند و با مرارت‌های بسیار، نسخه‌ای همانند نسخه نخست از آغاز تا پایان بنگارند؛ زیرا با پیشرفت علم و تکنولوژی و پیدایش امکانات جدید ارتباطی ناشی از تکامل وسایل مغناطیسی، الکترونیکی و کامپیوتری می‌توان یک کتاب‌خانه بزرگ را در یک دیسک نوری ذخیره کرد و از نقطه‌ای به نقطه دیگر دنیا برد. پدیده ماهواره و ویدیو به سهولت امکان بهره‌برداری بدون اجازه صاحب اثر را از آثار تصویری فراهم ساخته است.

از طرفی دیگر امروز، تألیف و تصنیف برخلاف دوران‌های کهن که با انگیزه ایجاد خدمات فرهنگی و معنوی و نشر علم صورت می‌گرفت، به دلیل تخصصی شدن امور و ضرورت تأمین معیشت صاحب اثر، به صورت یک حرفه و منبع کسب او درآمد و در قانون، حقوق مالی و اخلاقی ویژه‌ای به آن تعلق گرفته است.

همه آنچه گفتیم روشن‌گر این واقعیت است که توسعه تکنولوژی جهان امروز، حقوق پدیدآورندگان را در معرض آسیبی جدی قرار داده و انتظار این است که

قوانین جوامع مختلف، با ظرافت و نازک‌بینی راه‌کارهای تجاوز را کشف و با جدیت از تضييع حقوق پديدآورندگان جلوگیری کند و آنان را در استيفای حقوق مالی و معنوی‌شان یاری رساند؛ چرا که مؤلفان و هنرمندان، طلایه‌داران فرهنگ و تمدن در هر کشورند. اگر آثار هنرمندان و اندیشوران جامعه از تعرض مصون نماند و به پديدآورندگان ارج گذاشته نشود، بی‌تردید استقلال اقتصادی، علمی، فنی و فرهنگی ملت‌ها حاصل نخواهد شد و نسل‌های بعدی، دانش و هنری نخواهند اندوخت.

www.ketab.ir